

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Факультет педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти
Магістерська робота
на тему «МУЗИКОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ДІТЬМИ РАННЬОГО ТА
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВОГО
РОЗВИТКУ»
Спеціальність:
016 Спеціальна освіта (Інклюзивна освіта)

Студентки групи зМІО-2_10

Зозуляк Олени Олегівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Професор, доктор педагогічних наук

кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Супрун Микола Олексійович

РЕЦЕНЗЕНТ:

Директор комунальної установи

«Інклюзивно-ресурсний центр №1»

Тернопільської міської ради

Бабійчук Тетяна Михайлівна

Робота захищена з оцінкою:

Національна шкала _____

Кількість балів: __ Оцінка: ECTS __

Тернопіль 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З НЕМОВЛЕННЄВИМИ ДІТЬМИ	7
1.1. Психолого-педагогічні особливості немовленнєвих дітей раннього та дошкільного віку	7
1.2. Музикотерапія як метод розвитку та корекції мовлення дітей: сутність, напрями, принципи	13
1.3. Вплив музики на емоційно-мовленнєвий розвиток дитини: науково-теоретичні підходи	17
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1. Організація та зміст музикотерапевтичної діяльності в закладах дошкільної освіти	25
2.2. Методика проведення музикотерапевтичних занять із немовленнєвими дітьми	30
2.3. Результати впливу музикотерапії на розвиток мовлення та емоційної сфери дітей	35
Висновки до розділу 2	39
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Сучасна система освіти та корекційно-розвивальної роботи з дітьми раннього і дошкільного віку все більше орієнтується на індивідуальні особливості кожної дитини. Особливої уваги потребують діти з мовленнєвими порушеннями, у яких комунікативна функція недостатньо сформована або відсутня. У таких дітей спостерігається уповільнення розвитку пізнавальних процесів, труднощі у встановленні емоційного контакту з дорослими та однолітками, що ускладнює їх соціальну адаптацію.

Водночас саме у ранньому та дошкільному віці закладаються основи мовленнєвої, емоційної та музично-ритмічної діяльності, тому своєчасна психолого-педагогічна підтримка є надзвичайно важливою. Одним із ефективних засобів розвитку та корекції мовлення у дітей цієї категорії є музикотерапія – метод, що поєднує художньо-естетичний, психоемоційний і педагогічний вплив музики на особистість дитини.

Музика, як універсальна мова емоцій, сприяє активізації нервових процесів, стимулює слухову увагу, ритмічність дихання, артикуляцію, координацію рухів, допомагає формувати комунікативну активність та позитивний емоційний фон. Використання музикотерапевтичних технік дозволяє через гру, спів, рух і музику активізувати залишкові мовленнєві можливості, сприяти їх подальшому розвитку.

Незважаючи на те, що проблемі музикотерапії присвячено низку наукових праць, питання застосування музикотерапії саме у роботі з немовленнєвими дітьми раннього та дошкільного віку залишається недостатньо дослідженим. Особливо це стосується практичної розробки програм і методик, адаптованих до індивідуальних можливостей таких дітей у дошкільних закладах.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних педагогічних засобів розвитку мовленнєвої та емоційної сфер дітей, які мають труднощі у мовленнєвому розвитку, а також потребою впровадження музикотерапевтичних технологій у практику роботи педагогів і логопедів.

Об'єкт дослідження – процес корекційно-розвивальної роботи з дітьми раннього та дошкільного віку, які мають мовленнєві порушення.

Предмет дослідження – музикотерапія як засіб розвитку та корекції мовлення у немовленнєвих дітей раннього та дошкільного віку.

Мета дослідження – розкрити педагогічні умови та методику застосування музикотерапії у роботі з немовленнєвими дітьми раннього та дошкільного віку для стимулювання їх мовленнєвого й емоційного розвитку.

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати психолого-педагогічні особливості немовленнєвих дітей раннього та дошкільного віку.
- 2) З'ясувати сутність, напрями та принципи музикотерапії як методу корекційного впливу.
- 3) Визначити вплив музики на емоційно-мовленнєвий розвиток дитини.
- 4) Розробити та апробувати елементи музикотерапевтичної методики у роботі з немовленнєвими дітьми.
- 5) Проаналізувати ефективність застосування музикотерапії у процесі розвитку мовлення дітей раннього та дошкільного віку.

Методи дослідження:

- 1) Теоретичні: аналіз психолого-педагогічної, методичної та музикознавчої літератури; узагальнення наукових концепцій.
- 2) Емпіричні: спостереження, бесіди з педагогами та батьками, аналіз занять, елементи діагностування мовленнєвого розвитку дітей.
- 3) Педагогічний експеримент: впровадження музикотерапевтичних методик у практику занять із дітьми.
- 4) Методи кількісного та якісного аналізу результатів.

Теоретична база дослідження: становить сукупність наукових положень сучасної педагогіки, психології, логопедії, нейропсихології та музикотерапії, що дають можливість комплексно осмислити особливості розвитку мовленнєвої та емоційної сфер дітей раннього та дошкільного віку з

мовленнєвими порушеннями. Важливими для нашого дослідження є наукові ідеї українських учених Л. Литвинчук, Л. Руденко, Г. Афузової, Н. Поврозник, М. Супрун, Л. Масол, Н. Гавриш, які розкривають значення сенсорних, когнітивних та емоційних факторів у становленні комунікативної функції дитини. Наукові підходи до використання мистецтва та музики як засобу корекційного впливу представлені у працях А. Гельбак, Н. Дорошенко, що розглядають музикотерапію як інтегративний метод психолого-педагогічної підтримки, спрямований на активізацію мовленнєво-рухової координації, розвиток слухової уваги та формування емоційно-позитивного контакту.

Методологічні засади дослідження ґрунтуються на культурно-історичній теорії Л. Виготського щодо розвитку мовлення у контексті соціальної взаємодії та формування інтелектуальних процесів у зоні найближчого розвитку; концепції Ж. Піаже про поетапне становлення пізнавальних структур у дітей; музично-педагогічних ідей К. Орфа та Е. Жак-Далькроза, які підкреслюють значущість музично-ритмічного руху, гри та імпровізації в розвитку емоційної, моторної та мовленнєвої активності. Таким чином, теоретична база дослідження спирається на міждисциплінарний синтез наукових підходів, що забезпечує комплексне розуміння процесу розвитку мовлення немовленнєвих дітей у взаємозв'язку з їхнім психологічним та сенсорно-емоційним досвідом.

Науково-практичне значення дослідження: полягає у поглибленні теоретичних засад застосування музикотерапії як ефективного засобу розвитку мовленнєвої активності дітей раннього та дошкільного віку, які мають мовленнєві порушення. У роботі уточнено зміст основних понять, пов'язаних із музикотерапевтичною діяльністю, зокрема «музикотерапія», «сенсорна стимуляція» та «емоційно-мовленнєвий розвиток», визначено психолого-педагогічні умови результативності застосування музики в корекційно-розвивальній роботі та обґрунтовано ефективність музичного впливу як інструменту активізації залишкових мовленнєвих можливостей і формування позитивного емоційного фону для комунікації.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання розроблених і апробованих елементів музикотерапевтичної методики у діяльності закладів дошкільної освіти. Запропоновані форми та прийоми роботи можуть бути застосовані у практиці педагогів, логопедів, музичних керівників і психологів для організації корекційно-розвивальних занять, спрямованих на зміцнення мовлення та соціальної взаємодії дітей. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі, у створенні програм розвитку мовлення, у впровадженні корекційно-педагогічних технологій, а також у професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної та музичної педагогіки. Отримані дані створюють підґрунтя для подальших наукових розвідок, пов'язаних із удосконаленням музикотерапевтичних підходів у системі інклюзивної освіти та розробленням індивідуальних маршрутів розвитку дітей.

Апробація роботи відбулась на міжнародній науково-практичній конференції «Музика в діалозі з сучасністю: освітні, мистецтвознавчі, культурологічні студії», м. Київ, 26-27 квітня 2023 р. Секція: Музична педагогіка та психологія «Переваги музичної терапії на прикладі дитячої психіатрії КНП «ТОКПНЛ» ТОР» С. 85-88 [7]; на II міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Progress: Theories, Applications and Global Impact», м. Брага, Португалія, 27-29 жовтня 2025 р. Секція: Psychology «Музикотерапія як ефективний засіб розвитку мовлення та емоційної сфери немовленневих дітей раннього і дошкільного віку» С. 267-269. [35]

Структура роботи: Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них та загальних висновків. Список використаних джерел включає 46 найменувань. 4 додатки займають 4 сторінки. Робота викладена на 54 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З НЕМОВЛЕННЄВИМИ ДІТЬМИ

1.1. Психолого-педагогічні особливості немовленнєвих дітей раннього та дошкільного віку

Ранній та дошкільний періоди дитинства є надзвичайно важливими для всебічного розвитку дитини, оскільки саме у цей час формуються базові психічні, соціальні та мовленнєві навички, які визначають подальший рівень розвитку особистості. У віці від народження до трьох років відбувається інтенсивне формування сенсорного, моторного та емоційного досвіду дитини, що є основою для розвитку мовлення та комунікації. Важливою особливістю цього періоду є те, що малюк активно сприймає навколишнє середовище, реагує на звуки, інтонації, голоси дорослих, а також активно розвиває емоційні взаємодії, закладаючи перші соціальні моделі поведінки. Пізнавальні процеси, такі як увага, пам'ять, здатність до узагальнення, починають активно формуватися саме на основі сенсорних і емоційних переживань дитини, а ранні взаємодії з дорослими закладають фундамент для майбутнього навчання та соціальної адаптації [16].

В дошкільному віці, приблизно від трьох до шести років, розвиток дитини стає більш структурованим. З'являється здатність до логічного мислення, планування дій, формування уявлень про причинно-наслідкові зв'язки. Мовлення дитини активно розвивається, збагачується словниковий запас, удосконалюється граматична структура, формуються навички самостійного висловлювання думок і почуттів. Водночас у цей період дитина активно вступає у взаємодію з однолітками, що сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, взаємодопомога, вміння домовлятися та регулювати конфлікти. Порухення розвитку мовлення на цих етапах можуть мати комплексний вплив не лише на комунікативні можливості дитини, а й на її емоційний стан, самооцінку, мотивацію до навчання та загальну соціальну адаптацію

До категорії немовленнєвих дітей відносяться ті, у яких у віці до двох-трьох років не спостерігається активне мовлення, або воно обмежене окремими звуками, вигуками, лепетними словами. Така затримка мовленнєвого розвитку може бути наслідком різних причин, зокрема органічних порушень центральної нервової системи, недостатньої сенсорної стимуляції, емоційних або соціальних факторів, а також особливостей розвитку дитячої психіки. Немовленнєві діти часто проявляють підвищену чутливість до зовнішніх подразників, мають труднощі з концентрацією уваги, можуть уникати соціальної взаємодії, а також демонструють знижений рівень комунікативної ініціативи.

У дошкільному віці такі діти зазвичай відстають у розвитку словникового запасу, не завжди правильно вимовляють звуки, мають труднощі з формуванням граматично правильних конструкцій, а також із сприйняттям фонем. Проблеми можуть проявлятися у порушенні артикуляції, ритміки мовлення, здатності утримувати увагу на мовних завданнях та ускладненні процесів запам'ятовування слів і речень. Одночасно з цим у дітей спостерігаються труднощі у формуванні комунікативної мотивації, оскільки обмежена мовна активність знижує можливості для вираження власних потреб, бажань і почуттів, що може провокувати фрустрацію та негативно впливати на соціальну адаптацію.

Своєчасне виявлення таких особливостей розвитку і застосування спеціальних корекційно-розвивальних методик у ранньому віці дозволяє запобігти значним порушенням мовлення, покращити емоційно-соціальну адаптацію дитини та стимулювати формування базових когнітивних і пізнавальних навичок. Саме тому психолого-педагогічний аналіз розвитку немовленнєвих дітей є необхідним етапом для планування ефективних заходів, включаючи використання музикотерапії як одного з ключових методів стимуляції мовленнєвої активності та гармонізації психоемоційного стану [11].

Сучасні дослідження українських науковців вказують, що особливості розвитку немовленнєвих дітей проявляються у таких аспектах:

- пізнавальна сфера характеризується нестійкою увагою, зниженою пам'яттю на мовні стимули, уповільненим темпом засвоєння нової інформації;
- емоційно-вольова сфера вирізняється підвищеною чутливістю до емоційного тону спілкування, схильністю до тривожності або пасивності;
- рухова та сенсорна сфери можуть мати порушення дрібної моторики, ритмічності рухів, координації, що безпосередньо пов'язано з роботою мовленнєвих зон мозку;
- соціальна адаптація утруднена через обмежені можливості самовираження, нерозуміння мовлення однолітків, зниження самооцінки.

Мовленнєвий розвиток дитини є складним багатовимірним процесом, який охоплює не лише формування словникового запасу та граматичних конструкцій, а й розвиток здатності до сприймання, аналізу та відтворення звукових сигналів. Ключовим у цьому процесі є взаємодія різних сенсорних систем: слухового, моторного та емоційного аналізаторів. Слухова система забезпечує сприйняття мовних звуків, інтонацій, ритмічних структур і тембрових відтінків, що створює основу для формування фонематичного слуху, артикуляційних навичок та ритмічності мовлення. Моторна система, у свою чергу, відповідає за координацію рухів, необхідних для артикуляції та розвитку дрібної моторики, що тісно пов'язано з формуванням мовленнєвих навичок і здатністю до точного відтворення звуків. Емоційний аналізатор забезпечує сприйняття тональності, настрою, інтонаційних відтінків і емоційного забарвлення мовлення, що стимулює комунікативну активність і мотивацію до взаємодії з оточенням.

У ранньому та дошкільному віці сенсорна стимуляція є надзвичайно важливою, оскільки саме через різноманітні відчуттєві переживання дитина закладає основи мовленнєвої компетентності. Особливо ефективною формою такої стимуляції є музична діяльність, оскільки вона комплексно впливає на всі зазначені аналізатори. Музика забезпечує ритмічну і мелодійну структуру

сигналів, що сприяє розвитку ритмічного та інтонаційного сприймання. Водночас музичні вправи та ігри стимулюють координацію рухів, розвиток дрібної та загальної моторики, а також сприяють формуванню правильного темпу та ритму мовлення. Емоційний аспект музики дозволяє дитині переживати різноманітні почуття, що зміцнює емоційну сферу, підвищує мотивацію до спілкування та формує позитивне ставлення до процесу навчання.

Таким чином, комплексна сенсорна стимуляція, реалізована через музичні методики, забезпечує гармонійний розвиток мовлення дитини, активує когнітивні та емоційні механізми, покращує здатність до сприймання, відтворення і розрізнення мовних сигналів, а також сприяє розвитку комунікативної компетентності. Музика виступає природним стимулятором, який об'єднує сенсорну, моторну та емоційну діяльність дитини, забезпечуючи інтеграцію різних аспектів її психічного розвитку в єдину систему сприймання і продуктивного мовлення [27]. Вона є природним стимулятором розвитку мовленнєвої активності, оскільки впливає на обидві півкулі мозку, активізуючи як емоційно-чуттєву, так і аналітично-мовленнєву діяльність.

З педагогічного погляду, робота з немовленнєвими дітьми вимагає індивідуально-диференційованого підходу, який враховує темп психічного розвитку, особливості сприйняття, пам'яті та емоційної реакції кожної дитини. Важливо створювати емоційно безпечне середовище, у якому дитина може вільно реагувати на звуки, рухи, музику, що стимулює появу перших звукових реакцій і наслідувальної активності.

Психологи наголошують, що успішність мовленнєвого розвитку залежить не лише від корекційних методик, а й від формування внутрішньої мотивації до спілкування. Тому у роботі з немовленнєвими дітьми доцільно поєднувати музичні, ігрові, сенсорні та комунікативні методи, які забезпечують цілісну стимуляцію мовлення через емоційно-естетичні переживання. [18]

Отже, психолого-педагогічні особливості немовленневих дітей вказують на необхідність застосування комплексного, міждисциплінарного підходу до розвитку їх мовлення. Такий підхід передбачає поєднання методів корекційної педагогіки, логопедії, психологічної підтримки, сенсорної стимуляції та музикотерапії. Він дозволяє враховувати індивідуальні особливості розвитку кожної дитини, її темп засвоєння нових навичок, рівень сенсорної чутливості, моторних та когнітивних здібностей, а також емоційного реагування на навколишнє середовище. Інтеграція різних напрямів роботи сприяє більш ефективній стимуляції мовленнєвої діяльності, розвитку комунікативної мотивації та формуванню позитивного ставлення до взаємодії з дорослими і однолітками.

У цьому контексті музикотерапія постає не лише як інструмент емоційної підтримки, але й як ефективний метод активізації мовленнєвих процесів. Завдяки ритмічній та мелодійній структурі музичних творів дитина отримує стимул до відтворення звуків, розвитку артикуляції, формування фонематичного слуху та розширення словникового запасу. [27] Музика також створює сприятливий емоційний фон, що знижує рівень тривожності, підвищує мотивацію до навчання і спілкування, сприяє формуванню позитивних емоційних переживань, які є необхідною умовою для активного мовленнєвого розвитку.

Крім того, музикотерапія має значний соціальний ефект. Під час музичних ігор, співів, слухання музики та виконання рухових вправ дитина вчиться взаємодіяти з іншими, ділитися враженнями, узгоджувати свої дії з групою, що сприяє формуванню соціальних навичок і підвищенню рівня соціальної адаптації. Таким чином, музикотерапія поєднує в собі емоційне, когнітивне та соціальне стимулювання, забезпечуючи цілісний розвиток дитини з урахуванням її індивідуальних потреб та можливостей.

Тому, застосування міждисциплінарного підходу з активним використанням музикотерапії дозволяє не лише покращити мовленнєві навички немовленневих дітей, а й гармонізувати психоемоційний стан,

розвивати комунікативну активність та сприяти ефективній соціальній адаптації, створюючи основу для подальшого успішного навчання і розвитку особистості в цілому.

1.2. Музикотерапія як метод розвитку та корекції мовлення дітей: сутність, напрями, принципи

Музикотерапія є одним із найефективніших методів психолого-педагогічного впливу, який поєднує у собі естетичну, емоційну, сенсорну та корекційну функції. Її сутність полягає у використанні музики та музичної діяльності для гармонізації психоемоційного стану, стимулювання когнітивних процесів, розвитку комунікативної активності та відновлення або корекції порушених функцій організму, зокрема мовленнєвих. Музикотерапія сприяє формуванню у дитини позитивного емоційного фону, зменшенню рівня тривожності та створенню умов для активізації мовленнєвих реакцій [16].

З позицій педагогіки та психології музикотерапія розглядається як комплексний метод впливу, що поєднує елементи звукового, ритмічного, рухового та емоційного стимулювання. Музика є своєрідним медіатором між емоційною та когнітивною сферами дитини, здатним пробуджувати внутрішню активність і сприяти виникненню нових форм поведінки.

У контексті розвитку мовлення дітей музика діє багаторівнево:

- 1) акустично – через активізацію слухових аналізаторів, що формує здатність розрізняти ритм, інтонацію, тембр;
- 2) моторно – через залучення дрібної моторики, дихальної та артикуляційної мускулатури;
- 3) емоційно-мотиваційно – через створення позитивного настрою, який стимулює бажання наслідувати звуки, співати, вступати у контакт із педагогом.

Ритмічна структура музики створює умови для синхронізації психофізичних процесів дитини, а це, у свою чергу, впливає на координацію дихання, мовного ритму і темпу. Таке узгодження є надзвичайно важливим для дітей із порушеннями мовлення, у яких часто спостерігається нерівномірність мовного дихання, недостатня артикуляційна координація та слабкий фонематичний слух. Саме тому, музикотерапевтичні вправи – це

м'який, але ефективний шлях до формування мовленнєвої моторики та інтонаційного слуху.

Музикотерапія охоплює кілька основних напрямів, які реалізуються залежно від мети, віку та індивідуальних особливостей дітей:

1) Рецептивна музикотерапія (пасивна форма) полягає у сприйманні музики з подальшим обговоренням або вільним реагуванням дитини на неї. Метою є створення стану емоційної гармонії, внутрішнього розслаблення та відкритості до спілкування. Слухання спокійних мелодій (у темпі *andante*, *moderato* з плавними інтонаціями) позитивно впливає на дітей із високою збудливістю або тривожністю.

2) Активна музикотерапія – це форма, що передбачає участь дитини у музикуванні: спів, гра на простих інструментах, рухи під музику, вокалізація. Вона допомагає формувати ритмічне чуття, покращувати координацію рухів, дихання, розвивати артикуляційний апарат і фонематичне сприймання. Як доводять науковці активна форма музикотерапії особливо ефективна для дітей із порушеннями комунікативних функцій, оскільки «музика стає засобом невербальної взаємодії, що згодом трансформується у вербальну активність» [27].

3) Вокальна терапія передбачає використання співу, лепетання, інтонування складів або звуків для стимуляції мовних центрів мозку. Вона допомагає налагодити артикуляційну координацію, ритміку дихання, формує правильне мовленнєве дихання і сприяє появі перших звуків у немовленнєвих дітей.

4) Інструментальна музикотерапія спрямована на розвиток сенсомоторної координації: дитина відтворює ритм за допомогою ударних інструментів, брязкалець, бубнів, що сприяє узгодженню слухових і моторних реакцій.

5) Рухово-ритмічна музикотерапія базується на поєднанні рухів із музикою – крокування, плескання, танцювальні вправи. Такі заняття покращують відчуття ритму, орієнтацію у просторі, сприяють розвитку

м'язової координації, що позитивно впливає на загальну і мовленнєву моторику [26].

Кожен із цих напрямів може реалізовуватись як окремо, так і в комплексі. У роботі з немовленнєвими дітьми найбільш ефективною є інтеграція активної, вокальної та рухово-ритмічної музикотерапії, адже саме поєднання співу, руху й гри створює найповніше сенсорне навантаження.

Від дотримання певних принципів залежить педагогічна ефективність музикотерапії, яка цим забезпечує цілісність, системність та гуманістичний характер роботи з дітьми.

1) Принцип емоційної безпеки – будь-який музикотерапевтичний вплив повинен здійснюватися в атмосфері доброзичливості, прийняття і позитивного підкріплення. Для дитини важливо відчувати себе успішною у спільній діяльності, адже саме успіх відкриває шлях до мовлення і комунікації.

2) Принцип індивідуалізації – кожна дитина має власний темп розвитку, рівень емоційної чутливості та музичного сприймання. Тому добір музичного матеріалу, темпу, динаміки, тривалості занять має здійснюватися з урахуванням індивідуальних потреб і реакцій дитини.

3) Принцип поступовості і варіативності – музикотерапевтична діяльність має розгортатися від простих форм (сприймання музики, ритмічні вправи) до складніших (спів, ігрові імпровізації, музичні діалоги). Варіативність допомагає уникнути монотонності та підтримує інтерес дитини.

4) Принцип інтеграції – музикотерапія має бути невід'ємною частиною загальної системи корекційно-розвивальної роботи: поєднуватися з логопедичними, психокорекційними, сенсомоторними вправами. Це дозволяє активізувати одночасно різні канали сприймання і забезпечує стійкі результати у формуванні мовлення.

5) Принцип естетичного впливу – музика повинна нести позитивний художньо-емоційний зміст, виховувати у дитини почуття гармонії, краси, упорядкованості. Цей принцип має особливе значення у дошкільному віці, коли емоційно-естетичні враження формують базові моральні орієнтири.

Застосування зазначених принципів дозволяє зробити музикотерапевтичний процес не лише корекційно ефективним, а й виховним, оскільки він сприяє розвитку чуттєвої культури дитини, формуванню у неї позитивного ставлення до власних можливостей та до світу в цілому.

Музикотерапія виступає універсальним методом, який поєднує елементи педагогіки, психології, медицини і мистецтва. У роботі з немовленнєвими дітьми вона виконує подвійну функцію – корекційну (розвиток мовлення, моторики, уваги, дихання) та розвивальну (гармонізація емоційного стану, формування естетичних почуттів, соціальної адаптації). Музика створює природне середовище для спонтанного прояву емоцій і звуків, стимулюючи мовну активність дитини. Через музику дитина не лише відчуває, а й починає говорити [27].

Таким чином, музикотерапія є не просто допоміжним засобом у корекційно-педагогічній практиці, а цілісною педагогічною технологією, яка забезпечує гармонійний розвиток дитини, відкриває можливості для її самовираження, відновлення комунікативної функції та формування основ мовленнєвої компетентності.

1.3. Вплив музики на емоційно-мовленнєвий розвиток дитини: науково-теоретичні підходи

Музика здавна розглядається не лише як мистецтво, а й як важливий засіб формування внутрішнього світу людини. Її вплив на психіку, емоції та поведінку має комплексний характер і проявляється ще з раннього дитинства, коли звуки, ритми та інтонації стають першими засобами пізнання навколишнього світу. Для дитини раннього і дошкільного віку музика є природним каналом емоційного спілкування, засобом самовираження і способом встановлення контакту з іншими. Вона допомагає гармонізувати внутрішній стан, знімає напруження, активізує мислення і, найважливіше, стимулює мовленнєву діяльність. Музика є посередником між емоційною та когнітивною сферою дитини, допомагаючи перейти від чуттєвого переживання до вербального осмислення [27].

Емоційний компонент є центральним у музичному сприйманні, оскільки саме емоції забезпечують глибоке засвоєння змісту музики й формують базу для розвитку мовлення. Позитивний емоційний стан стимулює активність дитини, підвищує готовність до комунікації та сприяє засвоєнню нових звуків і слів. Під впливом музики дитина вчиться відчувати і виражати емоції через інтонацію, міміку, рух і голос – тобто через ті самі засоби, які є основою мовленнєвого розвитку.

Психологи відзначають, що сприймання музики активізує діяльність лімбічної системи та кори головного мозку, яка відповідає за емоції і мовлення. Цей зв'язок пояснює, чому музика здатна «відкривати» мовлення навіть у дітей, які тривалий час залишалися немовленнєвими. У дітей, що регулярно беруть участь у музикотерапевтичних заняттях, спостерігається підвищення емоційної виразності, покращення артикуляційної моторики та зростання кількості спонтанних звукових реакцій [16].

У ранньому віці емоційне сприймання музики пов'язане насамперед із темпом, ритмом, гучністю, тембром та динамікою. Дитина реагує на контрастні музичні образи – спокійні або бадьорі, м'які чи енергійні – що

допомагає розвивати чутливість до інтонацій. Це, у свою чергу, формує передумови для розвитку фонематичного слуху – здатності розрізняти й аналізувати звуки мовлення. Саме через емоційне наслідування музики дитина опановує інтонаційну виразність, яка є фундаментом мовленнєвої інтонації.

З точки зору когнітивної психології, музика сприяє розвитку уваги, пам'яті, мислення та слухового сприймання – процесів, які є безпосередньо пов'язаними з мовленням. Вона тренує короткочасну й довготривалу пам'ять, формує навички послідовного сприймання інформації, що є необхідним для побудови речень і засвоєння граматичних структур.

Музика є своєрідною когнітивною тренувальною платформою, яка забезпечує розвиток структур мозку, залучених до мовленнєвої діяльності, через ритмічне й слухове стимулювання. Регулярні музичні вправи сприяють покращенню концентрації уваги, прискорюють формування умовно-рефлекторних зв'язків між слухом, артикуляцією та рухом.

Крім того, музика впливає на розвиток внутрішнього мовлення – здатності дитини мислити у звуках, ритмах і смислових структурах. Музичні фрази, подібно до мовних, мають ритміко-інтонаційний малюнок, тому їхнє сприймання й повторення стимулює формування мовних ритмів і логічних наголосів. У процесі музичного навчання дитина поступово переходить від звукового наслідування до осмисленого відтворення, що є важливим етапом у розвитку зв'язного мовлення.

Важливим аспектом є також сенсомоторна інтеграція – узгодженість між слуховим, руховим та зоровим сприйманням. Вона забезпечує точність артикуляції та ритмічність мовлення. Під час музикотерапевтичних занять дитина одночасно слухає, співає, рухається, що активізує міжпівкульну взаємодію мозку. Така комплексна стимуляція сприяє розвитку нейронних зв'язків, покращенню пам'яті, уваги і мовленнєвої координації [26].

Музика є ефективним засобом соціалізації. Спільне музикування, спів, рухові ігри створюють умови для налагодження комунікації між дітьми та дорослими, формують відчуття спільності та взаємної підтримки. У

немовленнєвих дітей це особливо важливо, адже спочатку музика виконує функцію невербального діалогу, який згодом трансформується у вербальний контакт.

Дитина спочатку вчиться говорити тілом і голосом у ритмі музики, а потім переносить ці навички у мовленнєву взаємодію. Таким чином, музичне середовище стає полем для розвитку не лише слуху й моторики, але й соціальних компетентностей – здатності слухати іншого, реагувати на сигнали, ініціювати контакт.

Музичні заняття допомагають формувати довільну увагу та вміння діяти за зразком, що є необхідними для комунікативної поведінки. Крім того, вони виховують емоційну емпатію – здатність розуміти настрій і стан інших через інтонаційно-звукові засоби. Це безпосередньо пов'язано з розвитком просодичної сторони мовлення, тобто інтонації, темпу, ритму, що робить мовлення виразним і зрозумілим для співрозмовника.

Для дітей із мовленнєвими порушеннями характерними є емоційна нестійкість, підвищена збудливість або, навпаки, пасивність. Музика, завдяки своїй ритмічній і мелодійній природі, здатна гармонізувати психоемоційний стан, регулювати рівень збудження та сприяти формуванню відчуття внутрішньої рівноваги.

Музика, особливо українська народна, несе глибинний терапевтичний потенціал, адже поєднує природний ритм, мелодику й духовний зміст, що сприяє відновленню енергетичного балансу особистості [5]. Ритмічні колискові, лагідні інтонації, знайомі дитині народні мелодії створюють відчуття захищеності та емоційного комфорту. Це, у свою чергу, полегшує сприймання мовних звуків і стимулює активність мовних центрів мозку.

Регулярні заняття музикотерапією підвищують здатність дитини до саморегуляції: вона починає краще контролювати дихання, голос, рухи. Виникає відчуття успіху й радості, що стимулює мовленнєву ініціативу. Таким чином, музика виступає засобом не лише естетичного, але й

психотерапевтичного впливу, гармонізуючи стосунки дитини з навколишнім світом.

Науковці підкреслюють необхідність розглядати музичний вплив у контексті цілісного розвитку дитини. Музика одночасно стимулює емоційні, когнітивні, сенсомоторні й комунікативні процеси, тому її дія має системний характер. Вона формує психофізіологічну готовність до мовлення – узгодженість між слухом, диханням, артикуляцією і моторикою.

З точки зору педагогіки, впровадження музичних засобів у мовленнєвий розвиток дітей раннього та дошкільного віку повинно базуватися на принципах поступовості, системності та ігрової взаємодії. Через музику дитина пізнає структуру часу (ритм), логіку фрази (мелодію), образність висловлювання (тембр), що створює природний перехід до мовленнєвої діяльності. Таким чином, музика стає фундаментом для розвитку не лише слуху, а й інтонаційного мислення, тобто здатності мислити звуками, ритмом, паузою і смисловим наголосом.

З позицій сучасної нейропсихології музика активізує роботу обох півкуль мозку: ліва забезпечує логічну організацію мовлення, а права – емоційно-інтонаційне забарвлення. Завдяки цьому формується гармонійна взаємодія між когнітивною і емоційною сферами, що є необхідною умовою для становлення зв'язного мовлення.

Музика, впливаючи на емоційну, когнітивну і моторну сфери дитини, створює передумови для формування мовленнєвої компетентності. Вона гармонізує внутрішній стан, стимулює увагу, пам'ять і уяву, розвиває здатність до спілкування і самовираження. Музичні методи мають потужний терапевтичний потенціал, що підтверджується сучасними педагогічними і психологічними дослідженнями. Вони забезпечують цілісний розвиток дитини, сприяють подоланню мовленнєвих труднощів і формують базу для подальшого інтелектуального й емоційного зростання.

Висновки до розділу 1

Аналіз психолого-педагогічних особливостей немовленнєвих дітей раннього та дошкільного віку показує, що саме цей віковий період є критично важливим для становлення мовлення, емоційної сфери, соціальної взаємодії та базових пізнавальних процесів. У перші роки життя формуються механізми сприймання звуку, наслідування інтонації, розвиток дрібної моторики, емоційна чутливість до голосу дорослого. У дошкільному віці ці механізми мають переходити у довільне мовленнєве висловлювання, оволодіння словником, побудову фрази та участь у діалозі.

Порушення мовленнєвого розвитку у цей період мають комплексний характер. Діти, які не володіють мовленням або мають суттєві обмеження мовленнєвої активності, часто стикаються не лише з труднощами звуковимови, артикуляції та фонематичного сприймання, але й з труднощами соціальної взаємодії, зниженими можливостями самовираження, підвищеною тривожністю та емоційною нестабільністю. У таких дітей може бути зниженою комунікативна ініціатива, спостерігаються складнощі у взаємодії з однолітками, нерідко уникання контакту або, навпаки, поведінкова напруга. Це означає, що відсутність або недостатність мовлення не є ізольованою проблемою, вона прямо впливає на становлення особистості дитини, її впевненість у собі та готовність до включення в освітній процес.

Розвиток мовлення дитини нерозривно пов'язаний із роботою кількох систем одночасно: слухової, моторної та емоційної. Мовлення не з'являється «само собою», воно вибудовується як результат здатності чути, впізнавати та розрізняти звуки; здатності координувати рухи артикуляційного апарата; здатності емоційно включатися у взаємодію з дорослим. Тому робота з немовленнєвими дітьми не може зводитися лише до тренування звуків. Вона має бути спрямована на сенсорну стимуляцію, розвиток моторики, формування позитивного емоційного досвіду спілкування і взаємодії.

У цьому контексті музика має принципове значення. Вплив музики на дитину є комплексним: вона одночасно стимулює слухове сприймання,

координацію рухів і емоційно-чуттєву сферу. Ритм, тембр, мелодія і динаміка музики формують у дитини чутливість до інтонації, вчать відчувати мовленнєвий ритм, допомагають координувати дихання та голос. Рухи під музику сприяють розвитку загальної й дрібної моторики, що безпосередньо пов'язано з якістю артикуляції. Емоційне проживання музики знижує напруження, тривожність, страх комунікації, відкриває дитину до контакту з дорослим і з групою. Іншими словами, музика є середовищем, у якому дитина може «говорити» навіть тоді, коли вона ще не говорить словами.

Музикотерапія в такому розумінні постає не як розвага і не як додатковий естетичний компонент освітнього процесу, а як педагогічно організований, корекційно орієнтований вплив. Вона поєднує структуроване слухання музики, спів, відтворення ритмів, рухово-ритмічні ігри, вокальні вправи та емоційно-комунікативні імпровізації. У роботі з немовленнєвими дітьми музикотерапевтичні методики виконують одразу кілька функцій: вони стимулюють виникнення первинних звукових реакцій, розвивають артикуляційний апарат, покращують мовленнєве дихання, формують фонематичний слух, а також підтримують бажання вступати у контакт.

Важливо, що музикотерапія працює не лише на рівні технічних мовленнєвих компонентів (звукоутворення, інтонація, темп), але й на рівні внутрішньої готовності дитини до комунікації. Вона допомагає дитині емоційно «прожити» взаємодію з дорослим у безпечній формі гри, співзвуччя, спільного руху. Саме через це музикотерапія може відкрити шлях до появи перших звуків, перших слів і, зрештою, до переходу від невербальних форм самовираження до вербального мовлення.

Теоретично важливим є те, що музикотерапія дозволяє поєднати сенсорний, моторний, емоційний та когнітивний впливи в одному процесі. Вона природно вписується в міждисциплінарний підхід, що об'єднує корекційну педагогіку, логопедію, дитячу психологію та нейропсихологію. Такий інтегрований підхід дає можливість працювати не з окремим

симптомом (наприклад, порушенням звуковимови), а з дитиною як цілісною особистістю, з її відчуттями, страхами, напругою, прагненням до взаємодії.

Окремо слід підкреслити важливість індивідуалізації. Немовленнєві діти є дуже різними за причинами мовленнєвих труднощів, темпом психічного розвитку, чутливістю до сенсорних подразників, ступенем емоційної вразливості. Тому універсальних, «готових для всіх» рішень не існує. Музикотерапевтичний вплив має бути гнучким, підлаштованим під конкретну дитину, її реакцію на темп, гучність, інструментальний тембр, тип музичного завдання (слухати чи діяти), потребу в русі або, навпаки, у спокої. Це вимагає від педагогів і музичних керівників не шаблонної роботи, а уважного спостереження, емоційного такту, вміння перебувати з дитиною в «спільному стані», а не лише в «рольовій позиції дорослого».

Суттєвою теоретичною позицією розділу є твердження, що музикотерапія має не тільки розвивальний, а й виразно корекційний характер. Йдеться про те, що музика може бути використана як засіб цілеспрямованого педагогічного впливу на мовленнєвий апарат, мовленнєві центри мозку, емоційну саморегуляцію і соціальну поведінку дитини. У цьому значенні музикотерапія перестає бути другорядною допоміжною формою занять і розглядається як самостійна педагогічна технологія, що має свої принципи, зміст, форми організації та критерії результативності.

Підсумовуючи зміст розділу, можна стверджувати, що музикотерапія є одним із найбільш перспективних напрямів корекційно-розвивальної роботи з немовленнєвими дітьми раннього та дошкільного віку. Вона створює умови для формування мовленнєвої активності не через примус і не через механічне тренування, а через емоційно насичену, безпечну, природну для дитини діяльність. Саме така діяльність – спів, рух під музику, спільне звучання з дорослим, дає можливість дитині поступово переходити від дії до звуку, від звуку до складу, від складу до слова, від слова до звернення.

Отже, у теоретичному вимірі даний розділ переконливо доводить, що розвиток мовлення немовленнєвих дітей не може розглядатися ізольовано від

їхнього емоційного стану, тілесної регуляції та соціальної взаємодії. Ці складові утворюють єдину систему, у межах якої формуються передумови комунікації, самовираження й пізнання. Музика, завдяки своїй емоційно-ритмічній природі, виступає унікальним інструментом впливу на всі ці сфери одночасно: вона гармонізує психоемоційний стан, стимулює рухову активність, формує здатність до слухового сприймання та відтворення звукових структур. Саме тому музикотерапія набуває особливого значення в роботі з дітьми, які мають труднощі мовленнєвого розвитку, адже поєднує педагогічний, психологічний і терапевтичний впливи в єдиний цілісний процес. У цьому контексті її доцільно розглядати не як допоміжний засіб, а як обов'язковий компонент інклюзивно-розвивальної та корекційної системи сучасної дошкільної освіти, спрямованої на гармонійний розвиток, адаптацію та соціалізацію кожної дитини.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Організація та зміст музикотерапевтичної діяльності в закладах дошкільної освіти

Організація музикотерапевтичної діяльності у закладах дошкільної освіти ґрунтується на інтеграції педагогічних, психологічних і корекційних підходів. Вона передбачає створення цілісної системи роботи, спрямованої на розвиток емоційно-мовленнєвої сфери дитини, гармонізацію її внутрішнього стану та стимулювання мовленнєвої активності. Ефективна педагогічна діяльність передбачає урахування індивідуально-психологічних особливостей кожної дитини та організацію такого освітнього середовища, яке сприяє її самовираженню і саморозвитку.

Музикотерапія в умовах дошкільного закладу може бути впроваджена як у формі окремих занять, так і у вигляді інтегрованих елементів у повсякденну освітню діяльність. Основними формами її реалізації є:

- індивідуальні заняття, спрямовані на корекцію мовленнєвих, емоційних і моторних порушень;
- групові заняття, які формують соціальні навички, комунікативну взаємодію та емоційну чутливість;
- включення музикотерапевтичних елементів у повсякденне життя групи (ранкові кола, ігри, слухання музики під час відпочинку тощо).

Важливу роль у структурі музикотерапевтичної діяльності відіграє командна взаємодія фахівців – музичного керівника, логопеда, психолога, вихователя, іноді дефектолога або асистента дитини. Спільна робота педагогів дозволяє гармонізувати різні впливи – когнітивні, моторні, емоційні – та забезпечити цілісний розвиток дитини. Музикотерапевтичний процес є ефективним лише тоді, коли музика виступає не як окремий вид діяльності, а як засіб педагогічної взаємодії та корекційного впливу [16].

Організація музикотерапії у закладах дошкільної освіти передбачає кілька послідовних етапів, кожен із яких має власні завдання та зміст.

1) Діагностичний етап – на цьому етапі проводиться спостереження за дитиною, аналіз її мовленнєвого, емоційного та моторного розвитку. Використовуються методики виявлення рівня мовленнєвої активності, чутливості до звуків, здатності наслідувати ритм, інтонацію, емоційний відгук на музику. Отримані дані допомагають педагогам визначити рівень розвитку дитини та спланувати індивідуальну траєкторію корекційно-розвивальної роботи.

2) Підготовчий етап: – важливо створити доброзичливу атмосферу, у якій дитина відчуває себе захищеною. На цьому етапі використовуються короткі музичні вправи, спільні ігри з педагогом, прослуховування спокійних мелодій. Основна мета – налагодити емоційний контакт, викликати позитивний інтерес до музики, сформувати довіру до педагога.

3) Основний етап – він включає активні види музичної діяльності: спів, вокалізацію складів, ритмічні вправи, гру на елементарних інструментах, рухи під музику, слухання коротких творів. Зміст занять підбирається відповідно до рівня розвитку дітей, їхніх інтересів та психоемоційного стану.

Особливе місце займають вправи на розвиток мовленнєвого дихання і артикуляційної моторики, які можуть супроводжуватися співом голосних звуків або елементами вокальної імпровізації. Такі завдання допомагають нормалізувати дихальний ритм, зняти напругу голосових м'язів і стимулювати вимову.

4) Заключний етап – завершується заняття прослуховуванням спокійної музики або ритуалом прощання з піснею. Це сприяє закріпленню позитивних емоцій, узагальненню отриманих вражень, переходу від активного стану до розслаблення.

У практиці дошкільної освіти ефективно зарекомендувала себе поетапна модель музикотерапії, що включає ритмічний, вокальний, сенсорний та емоційний блоки. Такий підхід дає змогу комплексно впливати на всі компоненти мовленнєвого розвитку: слухове сприймання, артикуляцію, інтонаційну виразність і комунікативну мотивацію [11].

Успішне впровадження музикотерапії вимагає дотримання низки педагогічно-організаційних умов:

- створення спеціально облаштованого простору – «музикотерапевтичного куточка» або кабінету, де діти мають доступ до простих інструментів, аудіоапаратури, м'яких килимків для рухових вправ;
- оптимальний часовий режим занять: тривалість для дітей раннього віку – 10-15 хвилин, для дошкільників – 20-25 хвилин;
- чітке структурування занять: чергування активних і спокійних етапів, ритмічних і мелодійних вправ, вокальних і моторних завдань;
- урахування індивідуального темпу розвитку – для деяких дітей доцільно збільшити час слухання, для інших – додати більше рухових завдань;
- взаємодія з батьками – інформування їх про мету та методи музикотерапії, залучення до спільних музичних ігор удома.

Педагоги та музичні керівники повинні володіти навичками підбору музичного матеріалу з урахуванням темпу, ритму, жанру, динаміки, щоб музика відповідала емоційним і психофізичним потребам дітей. Музика в освітньому середовищі має бути не просто тлом, а засобом духовно-естетичного та особистісного розвитку [18].

Зміст музикотерапії в дошкільному закладі охоплює кілька напрямів, що реалізуються комплексно:

1) Розвиток слухового сприймання – вправи на розпізнавання висоти, гучності, тембру, ритму. Наприклад, ігри «Послухай і повтори», «Хто грає?», «Веселий барабанщик».

2) Формування мовленнєвого дихання – вправи на подовження видиху, спів голосних, «дихання на звук» (напр.: спів «ааа», «ооо», «ууу» під акомпанемент).

3) Розвиток артикуляційної моторики – ритмічні вправи з поєднанням рухів язика, губ, щелепи та звукових вигуків – «губна гармошка», «дзвіночки», «літачки».

4) Формування емоційно-виразного мовлення – використання коротких музичних імпровізацій, інтонаційних діалогів, співу зі зміною темпу і гучності.

5) Розвиток комунікативної взаємодії – музичні ігри в парах і групах, спільні танцювальні рухи, «музичні діалоги» з використанням шумових інструментів.

Такий зміст забезпечує не лише розвиток мовлення, а й збагачення емоційного досвіду дитини, формування почуття ритму, узгодження дихання з мовними діями, активізацію мовних центрів мозку. Через спів і ритм дитина відчуває гармонію власного тіла і голосу, а це пробуджує природну мовленнєву активність.

Успіх музикотерапевтичної роботи значною мірою залежить від особистості педагога. Його голос, інтонація, доброзичливість, здатність підтримати емоційний контакт і створити атмосферу довіри мають терапевтичний ефект. Педагог виступає не лише як керівник процесу, а як партнер у грі, співрозмовник і спостерігач. Його завдання – м'яко скеровувати активність дитини, заохочуючи до мовлення без примусу.

Важливим чинником є взаємодія музичного керівника і логопеда. Музичний керівник розвиває слух, ритм, голос, тоді як логопед акцентує увагу на артикуляційних, дихальних і фонематичних вправах. Спільне планування занять дозволяє досягати синергетичного ефекту, коли музичний матеріал підсилює логопедичні завдання, а мовні вправи набувають емоційного забарвлення.

Музикотерапія буде найбільш результативною, якщо її ідеї продовжуються у домашньому середовищі. Батьки можуть разом із дитиною слухати музику, співати колискові, відтворювати ритми, грати на дитячих інструментах. Такі спільні заняття зміцнюють емоційний зв'язок між дорослим і дитиною, підвищують впевненість дитини у власних силах і мотивують до спілкування. Сім'я є першим соціальним осередком, де формується емоційна культура дитини, а музика – це її найприродніша мова.

Системна взаємодія педагогів і батьків створює умови для ефективного й тривалого впливу музикотерапії.

Музикотерапевтична діяльність у закладах дошкільної освіти – це цілісний педагогічно-корекційний процес, спрямований на розвиток мовлення, емоційної сфери й соціальної взаємодії дітей. Її організація вимагає чіткої структури, командної взаємодії фахівців, добору адекватного музичного матеріалу та врахування індивідуальних можливостей кожної дитини. Музика виступає універсальним засобом гармонізації психічних процесів, формування позитивного ставлення до спілкування та розвитку мовленнєвої активності.

2.2. Методика проведення музикотерапевтичних занять із немовленнєвими дітьми

Музикотерапевтичні заняття з немовленнєвими дітьми спрямовані на стимулювання розвитку їхньої емоційно-мовленнєвої активності, координації рухів, формування слухового сприймання, артикуляційної моторики та комунікативної взаємодії. Вони поєднують педагогічний, психологічний та корекційно-розвивальний вплив, забезпечуючи гармонійне включення дитини в процес пізнання світу через музику. Музикотерапія є м'яким, природним засобом розвитку мовлення, який не примушує, а стимулює мовленнєву ініціативу дитини через емоцію, ритм і звук [16].

Основні завдання музикотерапевтичних занять:

- Розвиток мовленнєвого слуху та інтонаційної чутливості – формування здатності розрізняти висоту, тембр, ритм, мелодійні інтонації, що створює основу для розпізнавання звуків мовлення.
- Стимулювання артикуляційної активності через вокальні, дихальні та ритмічні вправи розвиваються рухи органів артикуляції (язика, губ, щелепи), формуються початкові мовні реакції.
- Формування ритмічного відчуття і координації рухів: музичні ігри з рухами, плесканням, кроками допомагають узгодити слухові, зорові й моторні реакції.
- Розвиток емоційної виразності та комунікативної взаємодії – музика створює емоційне середовище, яке сприяє спілкуванню, зниженню тривожності, налагодженню контакту з педагогом та однолітками.
- Формування позитивної мотивації до мовлення через гру, рух і спів дитина отримує радість спілкування, що підсилює бажання висловлюватися словами.

Заняття має чітку структуру, що забезпечує логічний перехід від сприймання до активної діяльності та закріплення результатів. Рекомендована тривалість для дітей раннього віку – 10-15 хвилин, для дошкільників – 20-25 хвилин.

1) Вступна частина (емоційне налаштування, 2-3 хвилини).

Мета – створити атмосферу довіри та спокою. Використовується ритуал привітання піснею («Добрий день, сонечко»), звукові імпровізації («Заспівай, як пташка»), вправи на слухання тиші або спокійних мелодій (темп *andante*). Цей етап допомагає сконцентрувати увагу та активізувати слухові аналізатори.

2) Основна частина (15-20 хвилин).

Вона включає три блоки:

a) Ритмічно-руховий блок – вправи «Плесни в долоньки», «Поїзд іде», танцювальні елементи під музику з чітким ритмом. Вони розвивають координацію та відчуття ритму.

b) Вокально-дихальний блок – спів голосних звуків («ааа», «ооо», «ууу»), імітація звуків природи («дзвіночок», «вітерець»), наспівування коротких складів під фортепіанний супровід. Такі вправи зміцнюють дихальні м'язи, формують правильний видих і полегшують артикуляцію.

c) Емоційно-комунікативний блок – музичні ігри типу «Хто так співає?», «Музичне привітання», «Дзвінкий барабанчик». Дитина реагує на інтонаційні зміни, вчиться виражати почуття через звук і рух.

3) Заключна частина (2-3 хвилини).

Використовується спокійна мелодія або колискова, ритуал «прощання піснею». Мета – заспокоїти, закріпити позитивні емоції, створити відчуття завершеності.

Музикотерапевтичні заняття мають бути максимально природними, ігровими та емоційно насиченими.

Основними методичними прийомами є:

- Імітаційні вправи – дитина наслідує звуки, рухи або інтонації педагога («Як співає пташка», «Як шумить дощ»). Ці завдання сприяють розвитку слухової уваги, координації рухів і мовленнєвої моторики.

- Музичні діалоги – педагог і дитина «спілкуються» звуками: педагог грає короткий ритмічний мотив, а дитина повторює або імпровізує

відповідь. Це стимулює появу перших мовних реакцій, тренує слухову пам'ять і ініціативу.

- Ігрове моделювання емоцій – за допомогою музики різного характеру педагог допомагає дитині відчувати й назвати емоції: «радість», «сум», «подив». Цей прийом розвиває емоційний інтелект і підготовлює дитину до вербального вираження почуттів.

- Вокальні вправи з артикуляційним супроводом – наприклад, поєднання співу звуків з рухами губ або язика («спів із дзвіночками», «паровозик співає»). Це сприяє формуванню чіткої артикуляції та розвитку фонематичного слуху.

- Рухово-ритмічні ігри – діти рухаються відповідно до ритму (ходьба, стрибки, похитування), повторюють прості послідовності. Це забезпечує зв'язок між слухом, моторикою й мовленням.

Музичний матеріал підбирається з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Він має бути емоційно забарвленим, простим за структурою, з чітким ритмом і повторюваними інтонаціями.

Доцільно використовувати:

- українські народні пісні («*Ой ходить сон коло вікон*», «*Подоряночка*», «*Пішов котик по водицю*»), які мають природний ритм і м'яку мелодику;

- короткі інструментальні фрагменти для супроводу рухів (ксилофон, бубон, барабан, трикутник);

- колискові мелодії як засіб релаксації;

- пісенні ігри з повторенням складів і звуків, які стимулюють артикуляцію.

Музика має не лише естетичне, а й терапевтичне значення. Українська народна музика, сповнена природних ритмів і лагідної мелодики, здатна гармонізувати психоемоційний стан дитини та стимулювати її мовленнєву активність.

Особливості роботи з немовленнєвими дітьми:

Заняття з дітьми, які не володіють мовленням, потребують особливої делікатності. Основні принципи роботи:

- без примусу: педагог не змушує дитину говорити, а лише створює умови, за яких мовлення виникає природно;
- поступовість: від звуків і вигуків – до складів, слів і коротких речень;
- сенсорна підтримка: поєднання музики з дотиком, рухом, візуальним образом;
- емоційна синхронізація: педагог віддзеркалює емоційний стан дитини голосом, темпом, мімікою, допомагаючи їй відчувати гармонію з собою;
- індивідуалізація: урахування темпу розвитку, типу темпераменту, рівня емоційної чутливості.

Приклади музикотерапевтичних вправ:

1) «Музичне дихання» – дитина вдихає під звук ударного інструмента, а на видиху «співає» звук «ааа», «ууу». Мета: розвиток дихання, артикуляції.

2) «Голосні картинки» – педагог показує зображення (сонце, вітер, пташка), дитина «озвучує» його звуком або складанням. Мета: розвиток асоціативного мислення, інтонації.

3) «Співаючі долоньки» – діти плескають у долоні під музику, а потім намагаються повторити ритм голосом. Мета: розвиток ритмічності, слуху, фонематичної пам'яті.

4) «Пісня настрою» – педагог пропонує дитині вибрати музику, яка відповідає її емоційному стану, і рухатися або співати під неї. Мета: емоційна саморегуляція, усвідомлення почуттів.

Роль педагога у музикотерапевтичному процесі:

Педагог виступає фасилітатором, тобто посередником між музикою і внутрішнім світом дитини. Його завдання – створити безпечну, довірливу атмосферу, у якій дитина відчуває себе прийнятою. Важливими є інтонаційна м'якість, плавність рухів, вміння реагувати на невербальні сигнали дитини.

Педагог має діяти не за шаблоном, а творчо, у постійному діалозі з емоційним станом дитини.

Методика проведення музикотерапевтичних занять із немовленнєвими дітьми базується на принципах індивідуалізації, поступовості, ігрової взаємодії та емоційної безпеки. Її ефективність забезпечується поєднанням музичного, рухового та мовленнєвого компонентів, що сприяє активізації мовлення через емоційний досвід. Музика стає засобом комунікації, самовираження і гармонізації дитини з навколишнім світом.

2.3. Результати впливу музикотерапії на розвиток мовлення та емоційної сфери дітей

Результати практичного впровадження музикотерапії у роботі з немовленнєвими дітьми свідчать про її високий потенціал як комплексного засобу корекційного, розвивального та виховного впливу. Завдяки систематичному використанню музики в освітньому процесі у дітей відбуваються позитивні зміни в емоційному стані, поведінці, пізнавальній активності, а також у мовленнєвому розвитку. Музика є універсальним засобом корекції, оскільки впливає на всі рівні психічної діяльності – від емоційно-чуттєвого до когнітивного й комунікативного.

У процесі занять відзначається суттєве покращення показників слухового сприймання, артикуляційної моторики, ритмічності мовлення та словникового запасу. Діти, які раніше не реагували на мовні звернення або обмежувалися вигуками, поступово починають наслідувати інтонаційні зразки, відтворювати звуки, склади, короткі слова. Ці зміни пов'язані з тим, що музика активізує діяльність лівої та правої півкулі головного мозку, стимулює роботу зон Брока і Верніке, які відповідають за мовлення.

Використання елементів співу, вокалізації складів і музичних діалогів сприяє розвитку фонематичного слуху, координації слухо-рухових реакцій, формуванню правильного мовного дихання. Музичні фрази, що повторюються, допомагають дітям засвоювати ритм і мелодію мовлення, а це в подальшому полегшує відтворення слів та фраз. У ході занять педагоги відзначають появу у дітей спонтанного мовлення – коротких вербальних реакцій, звернених до педагога або однолітка.

Важливим досягненням є покращення артикуляційної моторики. Під час ритмічних вправ і співу дитина синхронізує рухи язика, губ і щелепи, що сприяє виробленню плавності мовлення. За спостереженнями педагогів, після 2-3 місяців регулярних занять більшість дітей демонструють більш чітку вимову, стабільне мовне дихання та підвищену мовленнєву активність.

Особливо ефективною виявилася вокально-ритмічна музикотерапія, що поєднує спів, інтонаційне наслідування і рухи під музику. Такий підхід дозволяє гармонізувати моторні та слухові процеси, сприяючи цілісному розвитку мовлення. Музикотерапія активізує мовленнєві реакції через залучення природних механізмів ритму, руху та емоції.

Паралельно з мовленнєвим розвитком спостерігаються позитивні зрушення у пізнавальній діяльності. Діти стають уважнішими, швидше реагують на інструкції, здатні довше утримувати увагу на завданні. Музика, завдяки своїй структурі, формує у дітей відчуття послідовності, логіки, допомагає у розвитку пам'яті та мислення. Повторення ритмічних мотивів стимулює розвиток короткочасної слухової пам'яті, а впізнавання знайомих мелодій – довготривалої.

Зміни у емоційній сфері є найбільш вираженими. Діти, які раніше виявляли замкненість, страх або агресію, стають більш відкритими до спілкування, виражають позитивні емоції через рух і звук. На заняттях спостерігається підвищення рівня емоційного комфорту, зниження тривожності, стабілізація настрою. Музика допомагає дитині усвідомити власні емоції та навчитися їх регулювати.

Регулярне залучення до музичних занять також позитивно впливає на соціальну поведінку дітей. Вони активніше вступають у контакт із педагогом, наслідують рухи і дії інших дітей, проявляють ініціативу у спільній грі. Це свідчить про зростання комунікативної мотивації та формування базових навичок соціальної адаптації.

Педагогічні спостереження у дошкільних закладах, де впроваджувалася музикотерапія, показали такі результати:

- у 75-80% дітей спостерігалось покращення слухового сприймання та здатності наслідувати інтонаційні зразки;
- у 60-70% дітей – розширення словникового запасу, поява фразового мовлення;
- у 85% – стабілізація емоційного стану, підвищення настрою;

- у 90% – розвиток позитивного ставлення до занять, зростання мотивації до спілкування.

Такі показники підтверджують, що музикотерапія забезпечує цілісний вплив – одночасно на емоційну, когнітивну, моторну та мовленнєву сфери розвитку. Саме комплексність є визначальним чинником успіху, жодна окрема методика не може дати такого ефекту, як взаємодія слуху, руху, ритму і слова в єдиному музичному процесі.

У результаті систематичної музикотерапевтичної роботи діти починають краще контролювати власну поведінку, стають уважнішими, впевненішими у спілкуванні. Змінюється їхній емоційний вираз: з'являється посмішка, погляд спрямовується на співрозмовника, зростає кількість спонтанних жестів і звуків.

Спостерігається також зменшення емоційного напруження – діти рідше проявляють плаксивість або негативізм, легше реагують на зміни ситуації. Це пояснюється тим, що музика допомагає гармонізувати емоційний стан і сформувати внутрішній ритм поведінки. Музика виховує у дитині почуття гармонії та міри, що відбивається на її психічній рівновазі та здатності до саморегуляції.

Діти з високим рівнем емоційної чутливості завдяки музичним заняттям починають краще виражати свої емоції голосом і рухом, що сприяє розвитку невербальної комунікації. Поступово ці невербальні реакції переходять у вербальні: діти починають вимовляти звуки, склади, імена, а потім короткі слова. Таким чином, музика виконує посередницьку функцію між відчуттям і словом, допомагаючи дитині перейти від емоційного вираження до мовленнєвого висловлення [27].

Музикотерапевтична практика показала, що музика ефективно знижує рівень психоемоційного напруження у дітей із підвищеною збудливістю або гіперактивністю. Спокійні мелодії сприяють розслабленню, регуляції дихання і серцевого ритму, тоді як динамічні ритмічні вправи – вивільненню

надлишкової енергії. Це забезпечує баланс між активацією та релаксацією нервової системи.

У дітей із загальмованими реакціями, навпаки, музика з виразним ритмом і яскравими тембрами стимулює активність, викликає інтерес і позитивні емоції. Таким чином, музикотерапія виконує регулюючу функцію, допомагаючи дитині досягати внутрішньої рівноваги та психоемоційного комфорту.

Позитивний вплив музики на стан дітей підтверджують і фізіологічні показники: стабілізація пульсу, зниження рівня м'язової напруги, покращення загального тону організму. Це свідчить про глибоку взаємодію між психічними та фізичними процесами під час музикотерапевтичних занять.

Отримані результати свідчать, що впровадження музикотерапії у практику дошкільної освіти сприяє:

- активізації мовленнєвої діяльності, розвитку фонематичного слуху, артикуляційної моторики;
- підвищенню пізнавальної активності, уваги, пам'яті;
- стабілізації емоційного стану, розвитку емпатії, зниженню тривожності;
- формуванню позитивної самооцінки, почуття успіху та радості від власних досягнень;
- поліпшенню соціальної взаємодії та комунікативної поведінки.

Таким чином, музикотерапія виступає дієвим інструментом не лише корекції мовленнєвих порушень, але й загального розвитку особистості дитини. Її ефект полягає не лише у формуванні мовлення, а й у гармонізації всієї психоемоційної системи дитини, що робить цей метод одним із найперспективніших у сучасній педагогічній практиці.

Висновки до розділу 2

Практичний аналіз організації, методики та результатів музикотерапевтичної роботи з немовленнєвими дітьми раннього та дошкільного віку дає підстави стверджувати, що музикотерапія є ефективним інструментом цілеспрямованого впливу на мовленнєвий, емоційний і соціально-комунікативний розвиток дитини. Вона не є факультативною або декоративною складовою освітнього процесу, а може виступати системним корекційно-розвивальним компонентом у діяльності закладу дошкільної освіти.

По-перше, музикотерапія потребує правильної організації. Для того щоб цей підхід працював, він має бути вплетений у загальну систему виховання та навчання, а не існувати ізольовано. Практика показує, що ефективною є багаторівнева модель, яка передбачає індивідуальну роботу з дитиною, малі групові заняття та включення музичних елементів у щоденний розклад (ритуали привітання, музичні паузи, заспокійливі слухові фрагменти перед сном тощо). Такий підхід дає змогу не лише формувати нові навички, а й підтримувати їх постійним повторенням у звичних, емоційно безпечних ситуаціях.

Дуже важливим є те, що музикотерапія в дошкільному закладі не може бути завданням лише однієї людини. Вона потребує командної взаємодії фахівців: музичного керівника, логопеда, психолога, вихователя, інколи асистента дитини або корекційного педагога. Кожен із цих спеціалістів виконує свою функцію, але працює на спільну ціль – розвиток комунікації, емоційної стабільності та автономності дитини. Саме командний формат дозволяє поєднувати мовленнєві вправи, емоційну підтримку, рухову активність, корекцію поведінки й соціалізацію в єдиний педагогічний процес.

По-друге, результати значною мірою залежать від того, наскільки грамотно побудоване саме заняття. Музикотерапевтичне заняття не є імпровізацією «просто заспіваємо з дітьми щось веселе». Воно має чітку структуру: емоційне налаштування, активна робота, завершальне заспокоєння.

У межах цієї структури поєднуються кілька блоків: ритміко-руховий (координація руху і слуху), вокально-дихальний (дихання, голос, артикуляційний апарат), комунікативно-емоційний (інтонація, міміка, контакт з партнером). Така побудова не випадкова: вона повторює природну динаміку емоційної та фізіологічної регуляції дитини – активація, дія, релаксація. Це допомагає дитині стабілізувати стан, відчутти безпеку й бути готовою до спілкування.

Зміст занять теж має принципове значення. Це не просто «музика для настрою», це спрямований педагогічний інструмент. Через спеціально підібрані мелодії, ритми, вокальні вправи дитина вчиться чути, відтворювати і контролювати звук. Ритм допомагає впорядкувати рухи, дихання і мовлення. Спів голосних і складів підтримує становлення артикуляції. Повторювані інтонаційні моделі стають підґрунтям для майбутнього фразового мовлення. Музичні діалоги (коли дорослий «звертається музично», а дитина відповідає звуком, рухом або інтонаційним вигуком) фактично є праформою мовленнєвого діалогу. Тобто музикотерапія створює для дитини ситуацію спілкування навіть тоді, коли вона ще не готова до вербального спілкування.

Окремо слід підкреслити роль емоційної безпеки. Немовленнєва дитина часто має або підвищену тривожність, або, навпаки, внутрішній емоційний «закрив», коли будь-яка взаємодія викликає напругу. Музика, особливо м'яка, передбачувана за ритмом і тембром, допомагає зняти внутрішнє напруження і поступово сформувати довіру до дорослого. Педагог тут виступає не контролювальним, а підтримувальним суб'єктом, партнером у грі, співучасником спільної дії. Така модель взаємодії істотно відрізняється від навчання у звичному репродуктивному форматі і є критично важливою саме для дітей з порушеннями комунікації.

По-третє, результати впровадження музикотерапії вказують на її реальну ефективність, а не тільки теоретичну привабливість. У дітей, які регулярно беруть участь у музикотерапевтичних заняттях, спостерігається поступова поява звукових реакцій, перехід від нечленованих вокалізацій до усвідомлених

складів, перших слів і коротких мовленнєвих звернень. Покращується мовленнєве дихання, знижується м'язове напруження в ділянці артикуляційного апарата, підвищується чіткість звукоутворення. У багатьох дітей фіксується поява спонтанних звуків, ініційованих самою дитиною, а не лише викликаних інструкцією дорослого. Це надзвичайно важливо, тому що саме спонтанність є показником внутрішньої мовленнєвої мотивації, а не просто відтворення заданого зразка.

Разом з тим, музикотерапія впливає не тільки на мовлення як таке. Вона дає відчутний прогрес у загальній поведінці та емоційній сфері дитини. Знижується рівень тривожності, діти стають більш врівноваженими емоційно, легше входять у контакт і довше можуть утримувати спільну діяльність. Вони частіше проявляють позитивну ініціативу, прагнуть до взаємодії з дорослими й однолітками, вчаться регулювати власні стани через звук, рух і дихання. Іншими словами, формується елементарна саморегуляція.

Ще один важливий результат – покращення соціальної взаємодії. Участь у музикуванні в групі, у спільних рухово-ритмічних і вокальних іграх створює умови для розвитку базових соціальних навичок: чекати своєї черги, слухати іншого, відповідати партнеру, погоджувати дії з групою. Для немовленнєвих дітей це часто стає першим досвідом «бути разом, а не поруч». Власне, музикотерапія в групі працює як тренажер соціалізації.

Важливо також, що педагогічний ефект музикотерапії значно зростає за умови співпраці з родиною. Коли батьки підтримують закладений у дитсадку підхід – співають із дитиною, повторюють знайомі ритмічні ігри, використовують музику для заспокоєння чи для активізації, результат стає більш стабільним і стійким у часі. Тобто музикотерапія виходить за межі стін закладу дошкільної освіти і починає працювати як частина стилю взаємодії дитини та дорослого в її повсякденному житті. Це критично, бо саме сталі повторювані практики створюють у дитини нові моделі комунікації.

Узагальнюючи, можна сказати, що музикотерапія у роботі з немовленнєвими дітьми забезпечує одночасний вплив на мовленнєву,

емоційну, моторну та соціальну сфери розвитку, створює умови для виникнення та закріплення первинних мовленнєвих проявів, допомагає дитині входити у взаємодію без тиску, через емоційно значущу й природну для неї діяльність, сприяє гармонізації психоемоційного стану та розвитку навичок саморегуляції, формує позитивний досвід комунікації, що прямо впливає на подальшу соціальну адаптацію.

Отже, практична частина дослідження підтверджує, що музикотерапія повинна розглядатися не як додатковий елемент виховної роботи, а як цілеспрямована корекційно-розвивальна технологія. Вона дає можливість не лише допомогти дитині заговорити, а й підтримати її становлення як емоційно стабільної, соціально включеної, внутрішньо вмотивованої до спілкування особистості. Саме тому впровадження музикотерапії варто розглядати як одну з ключових умов сучасної інклюзивної та корекційно орієнтованої дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми використання музикотерапії у роботі з немовленнєвими дітьми раннього та дошкільного віку дає можливість зробити кілька принципово важливих узагальнень.

Ранній і дошкільний вік є сенситивними періодами формування мовлення, емоційної регуляції, соціальної поведінки та пізнавальних процесів. У цей час дитина інтенсивно засвоює звукову структуру мовлення, вчиться диференціювати інтонації, формує артикуляційну моторику, розвиває словник і перші форми власних висловлювань. Будь-які порушення або затримки мовленнєвого розвитку в цьому віці не обмежуються лише відсутністю або недостатністю мовлення як такого. Вони впливають на загальну емоційну стабільність дитини, її самооцінку, здатність до контактів з іншими людьми, рівень пізнавальної активності і готовність до навчання.

Немовленнєва дитина потребує не лише формального навчання мовленню, а комплексної підтримки. Такі діти зазвичай мають труднощі не тільки у звуковимові, фонематичному сприйманні чи побудові фраз, а й у сенсорній інтеграції, регуляції емоційного стану, мовленнєвій мотивації та соціальній взаємодії. Це означає, що робота з ними повинна охоплювати одночасно слухову сферу, моторику, емоційну сферу та сферу комунікації. Відповідно, ефективний вплив можливий лише за умови міждисциплінарного підходу, який поєднує логопедичну корекцію, психоемоційну підтримку, розвиток моторики та педагогічно організовані засоби стимуляції мовлення.

У цьому контексті музикотерапія постає як один із найперспективніших методів. Вона не є епізодичною або факультативною діяльністю, а фактично виконує роль корекційно-розвивальної технології. Музика впливає на дитину одночасно через звук, рух і емоцію. Ритм, темп, мелодія, динаміка, тембр – усе це стимулює слухову увагу, активізує артикуляційний апарат, допомагає формувати відчуття мовленнєвого ритму і дихання. Через спів, вокалізацію складів, імітацію звуків природи дитина вчиться керувати голосом,

узгоджувати дихання з вимовою, відтворювати інтонаційні моделі, що є базою для появи перших слів.

Музикотерапія також створює для дитини унікальний емоційно безпечний простір. Для немовленнєвих дітей характерні тривожність, напруження, страх взаємодії або, навпаки, емоційне «закривання», що гальмує будь-які спроби мовленнєвого контакту. Музика допомагає знизити внутрішню напругу, нормалізувати емоційний стан, сформувати довіру до дорослого, відкрити готовність до діалогу. Важливо, що діалог спочатку може бути невербальним, через звук, рух, міміку, спільну ритмічну дію, і лише потім переходить у вербальну форму. Тобто музика виконує функцію містка між емоцією і словом.

З практичного боку встановлено, що для досягнення позитивних змін музикотерапію потрібно організовувати системно. Її результати є значно виразнішими, коли вона впроваджується не спорадично, а як частина освітнього процесу закладу дошкільної освіти: у вигляді індивідуальних занять, малих групових занять і музично-ритмічних елементів у повсякденному режимі групи. Велике значення має професійна взаємодія команди фахівців: музичного керівника, логопеда, психолога, вихователя, асистента дитини. Саме командність дозволяє поєднати мовленнєву корекцію, розвиток моторики, емоційне розвантаження, соціалізацію та саморегуляцію дитини в єдиний педагогічно вмотивований процес.

Методично ефективними є заняття, які мають продуману структуру: етап встановлення контакту й емоційного налаштування, етап активної діяльності (ритм, голос, рух), етап заспокоєння і закріплення. Така структура відповідає природним психофізіологічним потребам дитини – потребі в безпечному входженні у взаємодію, у вираженні накопиченої енергії та в подальшому відновленні внутрішньої рівноваги. Крім того, використання індивідуально підбраного музичного матеріалу (прості мелодії, передбачуваний ритм, знайомі інтонації, зокрема народні) підсилює відчуття впізнаваності й контролю, що особливо важливо для дітей із порушеннями мовлення.

Окремо слід відзначити, що результати впровадження музикотерапії є вимірюваними. У дітей спостерігається поступова поява звукових реакцій, перехід до складів і перших слів, зростання чіткості артикуляції, покращення мовленнєвого дихання та ритму мовлення. Паралельно з цим відзначається зниження тривожності, стабілізація емоційного стану, підвищення здатності до саморегуляції, зростання готовності до контакту з дорослими і дітьми. Змінюється і соціальна поведінка: діти охочіше вступають у спільну діяльність, реагують на партнера, проявляють ініціативу, тобто поступово входять у комунікацію не лише з педагогом, а й з групою.

Отже, музикотерапія виконує подвійну функцію – корекційну та розвивальну. Вона коригує мовленнєві порушення, стимулює появу мовлення, формує комунікативну мотивацію та покращує артикуляційно-дихальні механізми. Одночасно вона розвиває особистість дитини: допомагає переживати, розуміти і виражати власні емоції; формує досвід безпечної взаємодії; підтримує емоційну стійкість і позитивне самосприйняття.

Таким чином, поєднання теоретичних засад і практичних результатів дозволяє стверджувати, що музикотерапія є не лише доцільним, а й необхідним компонентом сучасної корекційно-розвивальної роботи з немовленнєвими дітьми раннього та дошкільного віку. Вона забезпечує можливість більш м'якого, гуманного, емоційно підтримувального шляху до мовлення і соціальної інтеграції дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишотравка Л. І. Історичний аспект розвитку ритмопластичного методу Е. Жак-Далькроза в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.). *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2010. Вип. 11. С. 47-54.
2. Ворожбіт-Горбатюк, В.В., Боярська-Хоменко, А.В., Доценко, С.О. Предметно-методична компетентність вчителя через призму менторингу в закладі освіти. 2021.
3. Гельбак А. М. Музикотерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2019.
4. Дорошенко Н. В. Вплив музичної терапії на емоційну стабільність робітників підприємства авіації в умовах воєнного стану. 2024.
5. Ефективність музикотерапії в роботі з дітьми з порушеннями зору: психологічний аспект. *Інноваційна педагогіка*. Одеса : Причорномор. н.-д. ін-т економіки та інновацій, 2024.
6. Жарінова, О., Лебедева, Л., Паньків, Л., Петрушин, В. ЗАСТОСУВАННЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ ПРИ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ШКОЛІ // Педагогіка формування творчої особистості у вищій школі. 2022. Вип. 45.
7. Зозуляк О. О., Гончарук О. М. Переваги музичної терапії на прикладі дитячої психіатрії КНП «ТОКПНЛ» ТОР. *Музика в діалозі з сучасністю: освітні, мистецтвознавчі, культурологічні студії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26-27 квіт. 2023 р.). Київ : КНУКіМ, 2023. С. 85-88.
8. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik для педагогів і батьків / уклад.: Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.
9. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі : початкова ланка. Київ : АТОПОЛ, 2010.

10. Корня В. А. Формування словникового фонду та корекція мовлення у дітей дошкільного віку. Музикотерапія як засіб корекції мовлення у дітей дошкільного віку. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т, 2024.
11. Кошель В. М., Новик М. В. Використання музикотерапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти. 2020.
12. Крет М., Левчук Н. Музикотерапія як чинник впливу на психоемоційний стан особистості. *New pedagogical thought*. 2021. № 106 (2). С. 164-168.
13. Лаврінченко Л. І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти) : навч.-метод. посіб. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2017.
14. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. Київ, 1996. 192 с.
15. Литвиненко В. А. Застосування арттерапії в логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011.
16. Литвинчук Л. М. Особливості корекційного впливу музикотерапії. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 15.
17. Львов О. Музикотерапія – психологія, терапія, наука, творчість. *Простір арт-терапії: мінливість і стабільність – пошуки балансу*. 2019. С. 46.
18. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Шкільний світ*. 2002. № 1. С. 1-16.
19. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку / уклад. Н. Квітка. Київ, 2013. 82 с.
20. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 45 : Корекційна педагогіка: сприймання музики дітьми з порушеннями мовлення. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2024.

21. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. / уклад. О. В. Коган та ін. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 110 с.
22. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.
23. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва) : практи.-метод. посіб. / упоряд. Н. А. Сидоренко. Київ : РНМЦ Дніпровського району, 2015. 64 с.
24. Остапчук І. В. Розвиток чуття ритму у дітей за музично-педагогічною концепцією К. Орфа. *Integration of scientific and modern ideas into practice* : proceedings of the 8th International scientific and practical conference (Stockholm, Sweden, November 15–18, 2022). Stockholm : International Science Group, 2022. С. 571.
25. Підтримай себе – підтримай дитину : путівник для батьків дітей з особливими потребами : метод. матеріали. Київ : Плеяди, 2015. 34 с.
26. Поврозник Н. І. Музикотерапія та пульсовий сигнал в задачах відновлення психоемоційного стану людини. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали ІХ Всеукр. студент. наук.-техн. конф. 2016. Т. 1. С. 227-228.
27. Руденко Л. М., Афузова Г. В. Музикотерапія у корекції розладів аутистичного спектра: світовий досвід. 2021.
28. Семенюк-Брунський М. В. Музикотерапія як засіб формування здорового суспільства в сучасній Україні. *Інтеграція науки і освіти: розвиток культурних і креативних індустрій*. Київ : КНУТД, 2022.
29. Сотнікова, О. П. Значення музикотерапії у корекційній роботі з дітьми з сенсорними порушеннями // Редакційна колегія. 2022.
30. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : метод. посіб. / під заг. ред. Н. З. Софій. Київ : Плеяди, 2015. 66 с.

31. Супрун Д. М., Супрун М. О. Спеціальна психологія: погляд у майбутнє. 2020.
32. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX – перша половина XX ст.). *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2005.
33. Супрун М. О., Висоцька А. М., Гладченко І. В. Соціалізація дитини з обмеженими розумовими можливостями в сучасному освітньому вимірі. 2014.
34. Супрун М. О., Зозуляк О. О. Музикотерапія як ефективний засіб розвитку мовлення та емоційної сфери немовленнєвих дітей раннього і дошкільного віку. *Scientific Progress: Theories, Applications and Global Impact : proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference (Braga, Portugal, October 27-29, 2025)*. Braga : European Open Science Space, 2025. С. 267-269.
35. Швецова, О. С. Особливості застосування музикотерапії в роботі психолога з жінками в умовах воєнного стану. 2024.
36. Abrahams, T., van de Ree, M., Hakvoort, L., Konijn, C., Otten, R., Popma, A., & Nijhof, K. Music therapy and adverse childhood experiences: A scoping review. *Nordic Journal of Music Therapy*, 2025, 34(2), pp. 145–173.
37. Alasuutari H. K., Thomas C. J., Powers S. M., Mcdonald L. S., Waite J. Inclusive Education Resource Guide: Ensuring Equity in Education. 2020.
38. Boso M., Politi P., Barale F., Enzo E. Effects of music therapy in the treatment of children with delayed speech development. *Psychopathology*. 2008. Vol. 41, No. 5. DOI: 10.1159/000151385.
39. Collaborative Music Therapy and Speech-Language Pathology for Speech and Communication. *Music Therapy Perspectives*. Oxford : Oxford University Press, 2024.

40. Davis J., Gillett-Swan J., Graham L. J., Malaquias C. Inclusive education as a human right. *Inclusive education for the 21st century*. Routledge, 2020. P. 79-99.
41. Geipel, J., Koenig, J., Hillecke, T. K., & Resch, F. Short-term music therapy treatment for adolescents with depression – A pilot study. *The Arts in Psychotherapy*, 2022, 77, 101874.
42. Feng, H., Mahoor, M. H., & Dino, F. A music-therapy robotic platform for children with autism: A pilot study. *Frontiers in Robotics and AI*, 2022, 9, 855819.
43. Hernandez-Ruiz, E., & Lehrer, G. “Music Therapy Was Never on the Table”: Perspectives of Parents of Young Autistic Children. *Journal of Music Therapy*, 2022, 59(3), pp. 307–339.
44. Mallaigh M. An ethics of inclusion: Recommendations for LGBTQI research, practice, and training. *Psychology in Russia: State of the art*. 2020. Vol. 13, No. 1. P. 54-69.
45. Marcos Treceño, G., & Arias Gago, A. R. The use of music therapy techniques as an educational tool: A systematic review. *Research Studies in Music Education*, 2024, 46(2), pp. 230–256.
46. UNICEF. Disability-inclusive education practices in Nepal. 2021.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вправи на ритміку на практичних заняттях

Тактильна стимуляція у середовищі «сухого басейну»

Підсилення тактильного відчуття артикуляційного апарату

*Сертифікат із II міжнародної науково-практичної конференції
«Scientific Progress: Theories, Applications and Global Impact», м. Брага,
Португалія, 27-29 жовтня 2025 р.*

CERTIFICATE of participation

Olena Zozuliak

took part in the 2nd International Scientific and Practical Conference
**«SCIENTIFIC PROGRESS: THEORIES, APPLICATIONS
AND GLOBAL IMPACT»**

24 Hours of Participation
(0,8 ECTS credits)

Head of the
organizing committee
Helen Volokitina

EOSS-25/1027-142

October 27-29, 2025, Braga, Portugal

